ЭКЗАМЕН

Дугар түрэлхи хэлээр изложенишье, диктантшье бэшэхэдээ, «дүрбэнһөө» дээшэ сэгнэлтэ абажа үзөөгүй. Зүгөөр долоодохи класста үзэдэг бэшэ бүхы предмедүүдээрээ «табые» абадаг. (Урдандаа һургуулинуудай хоёрдохи шата долоон класс хүрэтэр байһан юм.) Түрэлхи хэлээрээ «табые» абахагүй гээшэ эшхэбтэр. Түрэлхи хэлэнэй багша Баяр Бадмаевич сэгнэлтэ табихадаа, тон нарин, нэгэшье запятой алдажархёо хада «табые» табидаггүй.

Дугар мүнөөшье экзаменуудаа «табаар» үгэжэ эхилэнхэй. Тиигээд түрэлхи хэлээр изложени нэгэшье алдуугүй бэшэхэ гэжэ бүхы дүримүүдые дабтана, тэ-дэнээ жэшээнүүдээр тайлбарилна. Бэшэхэдэ бэрхэтэй үгэнүүдые, абтаһан үгэнүүдые бэшэхэ дүримүүдые һайса дабтана. «Демократическа» гэжэ үгэ «и» дээрэ сохилтотой аад, «а» аялган һүүл бэшэгдэнэ, харин «социалистическэ» гэжэ үгэ баһа «и» дээрэ сохилтотой аад, «э» аялган һүүл бэшэгдэнэ. Эдэ хоёр хоорондоо ямар илгаатайб? Баһа учебнигээ ирана. Юрэдөө, «демократическа, социалистическэ» гэхэ мэтын адлирхуу үгэнүүдэй һүүлдэ «а» «э» хоёрой али нэгые бэшэхэ дүрим бии болгохо аргагүй байһан юм гү?

Экзаменай эхилһэнһээ хойшо хүбүүнэйнгээ ондоо болошоһые эжынь үнинэй обёоронхой. Юрын үдэрнүүдтэ урогтоо бэлдэбэл, гэртэ һуудаггүй, волейбол гү, али футбол наадажа, сагаа барадаг байһан аад, мүнөө хаанашье ошонгүй, ном дээрээл һууна, ганса нэгэ уһа асарна, түлеэ хахална.

— Эжы, гол дээрэ ошохом гү? — гэжэ нэгэтэ Дугар асууба.

— Ошо, ошо. Үглөөнһөө хойшо һууна ха юмши. Сэбэр агаарта ябажа, толгойгоо амаруулха хэрэгтэй бшуу, — гэбэ эжынь.

Голой эрьеын халуун элһэн дээрэ Жамьян, Дугартай

www.nomolhan.com

хамта hурадаг hурагша, оодон үмдөөр хэбтэбэ.

— Дугар, hэрюусэхэеэ ерэбэ хаяаш?

— Эсэшооб! Ши экзамендаа бэлдэжэ дүүргээд, амаржа байна гүш?

— Түрэлхи хэлээ мэдэхэгүй hэн гүб даа. Хоёр үдэр яhала амаржа байнаб.

— Би түрэлхи хэлээ муугаар мэдэдэг аад, энэ хоёр үдэр соо hуугааб. Экзамендаа үшөө бэлэн болоодүйб,— гэжэ Дугар енгүүтэйгээр дуугараад, хубсаhаа тайлажа оробо.

— Хараад байгаарайш: бэлдээгүйшье hаа, «табые» абахаб,— гээд, Жамьян уhа руу hүрэнэ. Дугаршье хойноhоонь орожо, уhа сагаалхюулан сэсэргэжэ, урагша хойшоо тамарна.

Экзаменай үдэр ерэбэ. Hурагшадай класста орожо, hуринуудаа эзэлэмсээр, Баяр Бадмаевич тамгатай хуудаhануудые hурагшадта тараана. Экзаменационно комиссиин түрүүлэгшээр hууhан hургуулиин директор болон ассистент улаан сэмбэ хушалтатай столдо hуури эзэлнэ.

Багша изложениингээ текстые ойлгосотойгоор, аалиханаар хоёр удаа уншаад, зарим үгэнүүдыень тайлбарилна. Hурагшадшье бэшэжэ ороно.

Уданшьегүй Жамьян Дугарай тохоногые түлхибэ. Ямар түбэгтэйгөөр түлхинэ гээшэб! Ассистент хаража hууна ха юм. Баяр Бадмаевич харажархиг даа... Али Жамьян зорюута Дугарта hаад ушаруулха гээ гү?

— Бү түлхи, харажархюужа,— гэжэ Дугар hанаагаа зобонгёор шэбэнэбэ.

— Харал даа, энэ зүб бэшээ гүб? — гэбэ Жамьян.

Өөрөө яаншьегүй hуугаад, багшада hэжэглүүлхэ гээшэ юунhээшье доро. Нэгэл hэжэглээ hаа, гурбан час соо шинии хүдэлхэ бүхэниие хаража hууха ха юм. Энэ Жамьян юугээ бэшээд, баhа түлхинэб, ямар убайгүй гээшэб. «Тамараба». Энэ глаголые бэшэжэ шадахагүй юм аал? Глаголой hуурида хоёр үеhөө хойшо залгалта залгахада, «р, л» хашалганууудай хойно «и»-hээ бэшэ түргэн аялган hүүлнүүдынь унадаг лэ.

www.mongolian.com

Юуень бэшэжэ ядаа юм. Бэшэжэ үгэлтэй гү, али яалтай гээшэб? Нүхэдэйнгөө бэрхэшээлдэ ороод байхада, туһа хүргэжэ, абарха хэрэгтэй гэжэ багшанаршье хэлэдэг лэ.

Дугар «тамарба» гэжэ бэшээд, һэмээхэнээр, хэндэшье мэдүүлэнгүйгөөр, Жамьянда зүүн гараараа үгэбэ, тиихэдээ өөрөө комиссиин стол тээшэ хараад һуу-ба. Үгы даа, хэншье хараагүй.

Дугаршье изложениингээ харые бэшэжэ дүүргэхэ болобо. Сагаалжа бэшэхынгээ урда тээ тэрэнээ хэдэн удаа уншаад, буулгажа оробо.

Жамьян баһа тохоногыень түлхеэд, саарһа һарбайба. «Һэлюурнэй». Энэнь «манай һэлюур» гэһэн удхатай сложно үгэ ха юм. «Манай» гэжэ үгэнь нэгэдэхи нюурай хамаадалай залгалта боложо, «һэлюурнай» гэжэ бэшэгдэхэл. Жамьян хамаадалай залгалта бэшэхэ дүрим мэдэхэгүй байба гээшэ гү? Этигэхээр бэшэл. Үгы даа... үгы... Өөрынгөө толгойгоор бэшэг.

Жамьян бүришье ехээр гарынь хүдэлгэбэ. Бушуу сагаалжа бэшээд, хүдэлмэреэ тушааха хэрэгтэй. Баяр Бадмаевич мүнөөшье һануулаагүй һаа, хожом хажуудашни ерээд: «Дугар, Жамьяниие абарааб гэжэ сээл уруу түлхеэш»,— гэжэрхиг даа. Ямар нюураар багшынгаа урдаһаа хараха бэлэйб?! Али Жамьянда туһалааш гэжэ сэгнэлтыемни доошонь болгог даа... Энээншьегүйгөөр арай шамай дүрбые абана ха юмбиб...

Түрүүшын һурагшанар хүдэлмэреэ тушаажа, эндэ тэндэ һаршаганаан боложо эхилнэ. Дугаршье хүдэлмэреэ тушаажа, ямар нэгэ хүндэ ашаа нюрганһаа буулгаһандал болобо.

Обедэй һүүлдэ Дугарай һургуулидаа ерэхэдэ, һурагшад сугларжа байба. Хэн ямараар бэшээ хаб гэжэ таамаг хөөрэлдэнэд. Баяр Бадмаевич нэгэ хуудаһа барижа, волейбол наадажа байһан үхибүүдэй хажууда ерээд, сэгнэлтэнүүдыень уншажа үгэбэ.

— Таанар түрэлхи хэлэеэ һайнаар мэдэнэт. Олон хүн «таба» гэһэн сэгнэлтэ абаа. Жамьяншье табые абаха

www.mombhan.com

байһан аад, «һэлюурнай» гэжэ тон юрын үгэ бэшэжэ шадахагүй байшоо... Жамьян энээнээ өөрөө ойлгожо, юу хэхэеэ мэдэнэ ааб даа. Зай, иигээд гэртээ ошожо амарагты, — гээд, Баяр Бадмаевич һургуули руугаа оробо.

«Гурбые» абаһан хүн үгы. Дугар дээдэ сэгнэлтэ абаа. Хэрбээ Дугарай «һэлюурнай» гэжэ бэшэжэ үгөө һаа, Жамьяншье табые абаха байгаа.

— Дугар, шимнай һүрхэй хүн байналши; «табые» абаһандаа толгойгоо үргэшэбэ хаяаш,— гэжэ Жамьян гэртээ бусажа ябахадаа, Дугарые галхааба.

— «Дүрбэшье» муу сэгнэлтэ бэшэл даа.

— Гм, бэшэл даа, бэшэл даа. «Һэлюурнай» гэжэ бэшэжэ үгөө һаашни, «табые» абаха байгааб.

— Жамьян, намда хоролхохо юумэн үгы. Шинии үзэһэн дүримөө мэдэхэгүй, экзамендаа бэлэдхэлгүй ябахада, би зэмэтэй аалби?

— Эх, нүхэрби, нүхэрби гэхэш. Нүхэртөө иигэжэ туһалдаг юм бы? — гээд, Жамьян сухалтайгаар гэр тээшээ ябашаба.

— Жамьян, залхуурангүй, номоо үзэхэ хэрэгтэй,— гэжэ Дугарай хашхарһые дуулаа гү, үгы гү?

www.nomoihan.com